

ЦАРИГРАДСКА КОНВЕНЦИЈА О ВЕЛИКОМ
(РАТНОМ) ОСТРВУ КОД БЕОГРАДА
ОД 2. МАРТА 1741. ГОДИНЕ

Питање припадности Великог (Ратног) или Дунавског острва (Donauinsel) постављено је после завршетка рата између Аустрије и Турске 1737—1739. године. На основу члана III уговора о миру који је склопљен у Београду 18. септембра 1739. године, нова међудржавна граница између Турске и Аустрије постале су реке Дунав и Сава (Limites et confinia utriusque Imperii, Danubii et Savi flumina constituent). Но, и у Дунаву и у Сави постојала су многа мања и већа острва, а временом су се, услед таложења речног песка, стварала и нова, те је требало решити питање њихове припадности.

Чланом VII Београдског мира одлучено је следеће: Ако се догоди да у Дунаву или Сави настану нека нова острва, или су таква већ настала, онда ће она припасти оној преговарачкој страни чијој је обали такво острво најближе; о томе ће решавати наименовани комесари у одређеном року. Становницима и једне и друге стране — и Турске и Аустрије — биће дозвољено да без икаквих сметњи подижу своје куће, односно села у пограничним крајевима (Si quæ vero in Danubio et Savo enascantur, aut jam enatae sint insulae, illi ex contrahentibus cedant, cujus ripae sint viciniores, quod ipsum per Commissarios juxta subsequentem Articulum profigendis limitibus denominandos, intra terminum ibidem expressum erit dimetiendum. Ad incolarum vero commodas habitationes in extremis confiniis pagos aedificare, ubique sine impedimentis et exceptione utriusque parti fas esto).

Према члану XIII истог уговора, требало је да обе стране у року од једног месеца (inter spatium unius mensis) одреде комесаре чији ће се задатак састојати у томе да јасним белегама и ознакама утврде границе између обеју споменутих држава.¹

Међутим, само неколико месеци после закључења Београдског мира умро је аустријски цар Карло VI. Њега је, на основу прихваћене Прагматичке санкције (Sanctio pragmatica), наследила кћи Марија Терезија (1740—1780). Против ње су се дигли изборни кнезови баварски и саски, који су полагали право на аустријски престо. Услед тога избио је дуготрајни рат за аустријско наследство и два рата за Шлеску (1740—1748).

У таквој ситуацији Турска је оклевала да приступи испуњењу својих обавеза које су проистичале из Београдског уговора

¹ Joh. Jacob Moser, *Der Belgradische Friedens-Schluss zwischen Ihro Römisch-Kayserl. Majestät und Ottomanischen Pforte...*, Jena, 1740, 15—16, 33—34, 56—57.

о миру све док њена пријатељица, Француска, није признала Марију Терезију за наследницу целокупне очеве државе. Вест о томе стигла је у Цариград истовремено са наименовањем грофа Каstellана (Castellane) за наследника маркиза Вилнева (Villeneuve), дотадашњег француског посланика у Цариграду.²

Приликом склапања Београдског мира Француска је посредовала између Аустрије и Турске, те се и приликом доношења Цариградске конвенције нашла у улози посредника и „гаранта“. Тако је питање припадности разних острва у Дунаву и Сави покренуто с мртве тачке, а тиме и питање Великог (Ратног) острва.

До почетка марта 1741. године преговори су обављени у Цариграду. Турску су на тим преговорима заступали велики везир Елхаци Ахмед-паша Нишандија (23. јун 1740—7. април 1742), војни кадија у Румелији Есад Мехмед-ефендија и први канцелар, рејс-ефендија Рагиб Мехмед (1740—1746), иначе један од најутисајнијих људи на водеће дворске кругове. Аустрију је заступао Корфикс гроф фон Улефелд (Ulfeld, Uhlefeld). Посредник и гарант био је споменути Луј Салвадор маркиз де Вилнев (de Villeneuve), посланик француског краља Луја XV.

Другог марта 1741. године постигнут је споразум и потписана је тзв. Цариградска конвенција (Conventio Constantinopolitana), која се састоји из свега четири тачке. Друга тачка тиче се Великог (Ратног) острва.³

О садржини конвенције знали смо мање или више из познатих дела о историји османског царства од Цинкајзена, Хамера, Јорге и других, док је од наших писаца о томе опширније писао генерал Коста С. Протић.⁴

Два нова податка омогућавају нам да се подробније упознамо са садржином одлука о Великом (Ратном) острву. Први податак, односно извор, јесте препис текста закључака Београдског мира између Аустрије и Турске са припадајућим текстом Цариградске конвенције који се чува у Архиву Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима, у фонду ПМ „А“, 1739/607 (Прилог I-II). Други извор јесте картографског карактера. То је један план Великог (Ратног) острва који је нацртан, вероватно, 1743. године, са повученом државном границом између турског и аустријског дела и са још неким занимљивим појединостима (сл. 1). Оригинал овога плана чува се у Ратном архиву у Бечу, у Одељењу карата (Kartensammlung, G I b 33).

Цариградској конвенцији претходили су неспоразуми и трвења између Аустрије и Турске због Великог (Ратног) острва, јер

² Joh. Wilhelm Zinkelsen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, Fünfter Teil (1669—1774), Gotha, 1857, 811; N. Jorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Vierter Band (bis 1774), Gotha, 1911, 450.

³ Други члан односи се на уређење границе дуж Саве до Уне и других места на тој страни, трећи се тиче уређења границе код Старе Оршаве, а четврти на острва у Дунаву (Павицу, Кисељево, Грочанску аду). Види: Коста С. Протић, *Одломци из историје Београда: Београд од 1718. до 1739. год.*, Годишњица Н. Чупића, књ. VIII, Београд, 1886, 386.

⁴ Наведена дела Цинкајзена, Хамера, Јорге. Види: Протић, *op. cit.*, 385—386.

Сл. 1: План Великог (Ратног) острва са аустријско-турском границом
(Ратни архив у Вечу, Kartensammlung, G I b 33)

су Аустријанци, и поред противљења Турака, задржали ово острво под својом влашћу и на њему држали своју војску. Ипак, због турског протеста Аустрија је војску оданде повукла, али је одбила турски предлог да се преко средине острва прокопа канал који би представљао границу међу њима.⁵

Другом тачком Цариградске конвенције решено је то питање у основи онако као што су Турци предлагали. Острво је подељено на два подједнака дела. Граница је ишла по средини ширине

⁵ Упореди: Протић, *op. cit.*, 385.

острва, тако да је она половина према Београду, односно према Београдској тврђави, припала Турцима (сл. 1, C,B), а она друга, лево од означене границе (сл. 1, C,D), између Земуна и Баната, припала је Аустрији. Турци су се обавезали да на својој половини острва посеку шуму и поруше зграде које тамо постоје. Стабла која убудуће буду израсла на овом делу мораће се такође посећи, тако да је ова половина острва, у ствари, морала остати пушта. Међутим, на половини острва која је припала Аустрији шума није посечена. Земљорадници из Земуна могли су уживати плодове својих усева (*Usus fructus*), односно сећи дрво за огрев. Ни једна ни друга страна нису смеле подизати зграде на острву, изузев оне које су служиле поданицима за склониште. Забрањено је копање шанчева, или зидање неких других утврђења. Ако би случајно, услед непознавања прописа ове конвенције, био ископан неки шанац или се изградила паланка са зградама, сви такви објекти ће бити порушени.

Конвенција се завршава једним закључком (*Conclusio*) по коме обе заинтересоване стране треба да израде одговарајуће мапе са потребним објашњењима. То је потребно урадити због тога да би се могле усвојити и утврдити одлуке конвенције. Мапе треба послати комесарима. Уколико се нађе да су оне међу собом сагласне, послужиле као основа за установљивање међудржавне границе на острву, а према нормама Београдског уговора о миру и ове конвенције.

Опуномоћеници Аустрије и Турске измениће између себе одговарајуће инструменте: велики везир Елхаци Ахмед-паша предаће аустријском опуномоћенику потврђени инструмент на турском језику који ће бити снабдевен његовим потписом и печатом. Исто ће учинити, са своје стране, аустријски опуномоћеник, с том разликом што ће текст његовог инструмента бити написан на латинском језику.

Из приложене мапе Великог острва види се да су 1742. године подигнуте три пограничне хумке (сл. 1, C) и да на турском делу острва постоје куће и баште (сл. 1, E). На мапи се такође види место на коме се у току 1742/43. године налазила аустријска стража на острву (сл. 1, F), затим један канал дужином острва, готово засут, у коме су раније стајале ратне лађе (сл. 1, G), као и два острвца која Земунци уживају (сл. 1, J). Занимљиво је, најзад, да је картограф означио на мапи једно омање, дугуљасто, новонастало острво (сл. 1, H).

ПРИЛОГ I

Articulus 2dus

Gleichwie Jhro zu Hungarn, und Böhmen König[licher] May[estät] Allergrnädigst entschlossen seynd, den von Weyland dero glorwürdigste[n] Herrn Vattern Stabilirten Frieden zu observiren also solle zu Verhüttung all=desjenigen, was der reciproquer Freundschaft praejudicirlich seyn kann, die gegen Belgrad gerad über liegende Insul nach beschehener Dimension der Länge, und der Breite in zwey gleiche Theil abgetheilet, dann in der gegen

Belgrad nächstens anliegender Halbscheid auf Befehl Allerhöchs Ged[achte] Ihro Königl[icher] May[estät] die Waldung und Bäume ausgehauen, und die allda befindliche Gebäude demoliret, mithin von beeden Seiten leer gelassen werden; in der anderen Halbscheid dieser Insul aber, welche gege[n] Semlin und das Temesvarer Banat lieget, sollen die Königl[iche] Unterthaner den *U sum fructum* derer daselbst Verbleibener Bäume Genüssen.

In der Halbscheid der Insul wo die Bäume ausgehauen seyn werden sollen solche bey erfolgenden abermahligem hervor wachsen, auf Befehl Allerhöchst Jhro zu Hungarn, und Böhheim Königl[icher] May[estät] wiederum ausgerattet, dann weggenommen werden; in dieser sowohl, als unten annoch zu bennenden, dann in beederseitigen Gebrauch Verbleibenden Insulen sollen Von keiner Seiten einige Gebäu, ausser denen dem Unterthanen zu Unterkunft dienenden Häusern errichtet, weder Schanzen, noch andern Bevestigungen erbauet werden. Und im Fall etwan aus Unwissenheit dieser Convention einige die Gestalt einer Schantz, oder Palanka habende Gebäude errichtet worden seyn solten, so seynd solche Freud- und Friedlich zu demoliren.

ПРИЛОГ II

Conclusio

Da die Vorhergehende Articeln nach Vielen Gehaltenen Unterredungen mittelst beederseitiger Einstimmung, dann nebst Concurrenz S[eine]r Excell[enz] des Hochgebohrnen Herrn Marquis de Villeneuve, als des Christl[ichen] Königs Ausserordentlichen bottschafters Mediation beschlossen, und von beeden paciscirenden Theilen acceptiret worden, so sollen zu dem Ende damit die Grenitz-Scheidung, wie solche in diesem Instrumento weitläufig exprimiret ist, in facie loci desto leichter in Vollzug gebracht, und festgesetzt werden möge, die von wohlerwehnten herrn Gross-Bottschafter Ihrer zu Hungarn und Böhheim Königl[icher] May[estät] exhibirte, auch von beeden Theilen explicirte, dann mit notatis dilucidirte *Mappae* beederseitigen Commissarys Zufertiget werden sollen, auf dasselbste sofern ged[achte] *Mappae* in facie loci conform befunden werde (*Podvukao RLV*), zu feststellung der limiten, nach der Normae derer in diesem Instrument enthaltener Articulen ohne einige Widerredschreiten möge, zumahlen zwischen beeden Contrahirenden theilen beliebt worden, dass der Innhalt dieser Articulen auf alles das genaueste in Vollzug gebracht, und auf die nehm[liche] Zeit auf welche der den 18ten Septembris 1739 zwischen beeden Potenzen geschlossene Friedens-Schluss selbst Stipuliret worden ist, unabänderlich Von beeden Seiten observiret werden solle.

Und gleichwie zu dessen Ende S[eine]r Excell[enz] der Hochgebohrnen Herr Elhagy Ahmed Bascha der durchlaüchtigsten Othomanischen Pforten Gross Vezier Kraft obhabender unbeschränkter, wie absoluter Locumtenential-Gewalt und Vollmacht ein in türkischer Sprach verfasstes dann mit seiner Unterschrift, und Insigl gefertigtes, wie bestätigtes Instrumentum extradiret hat; also haben Wir auch Vermög der von Ihrer zu Hungarn, und Böhheim Königl[icher] May[estät] überkommener Plenipotential-Vollmacht gegenwärtiges in lateinischen Idiomate Verfasstes, dann unterschreibens Sigillirtes Instrumente gegen einander extradiret, und ausgewechslet.

Datum Constantinopel
den 2te Marty 741.

LA CONVENTION DE CONSTANTINOPLE SUR LA GRANDE ILE OU ILE DE GUERRE PRES DE BELGRADE DATANT DU 2 MARS 1741

Dans cette communication l'auteur nous informe sur la solution donnée à la question d'appartenance de la Grande île ou Ile de guerre (Donauinsel) située au confluent de la Save et du Danube près de Belgrade.

La guerre entre l'Autriche et la Turquie de 1737—1739 a été terminée par le traité de paix de Belgrade, le 18. septembre 1739. Le Danube et la Save sont devenus une frontière entre ces deux Etats. L'article sept du dit traité stipule que toutes les îles des deux fleuves, formées récemment par des alluvions de sable et de vase aussi que celles qui seront formées de cette façon à l'avenir, appartiennent à l'Etat dont les rives sont plus proches de l'île. Ceci concernait aussi l'île en question.

Profitant des changements et de l'aggravation de la situation politique en Autriche, la Turquie a trainé avec la résolution de cette question jusqu'au moment où la France, son amie politique, a reconue Marie Thérèse comme héritière du trône de l'Autriche et de ses pays. Grace à l'intervention de la France, la Turquie a entamé à Constantinople des pourparlers sur la question litigieuse et le 2 mars 1741 l'accord a été conclu et la convention, dite Convention de Constantinople signée.

Sélon cet accord la Grande île de guerre (Donauinsel) est partagée en deux parties. La frontière coupait en deux l'île dans sa largeur, de sorte que la partie se trouvant du côté de Belgrade, devint turque, et l'autre partie, à gauche de la frontière, autrichienne (Fig. I).

Les Turcs se sont engagés à couper dans leur moitié la forêt existante et même les arbres qui pousseront à l'avenir, ainsi qu'à démolir toutes les constructions. L'Autriche cependant n'a pas été obligée à déboiser sa partie et ses sujets agriculteurs de Zemun, avaient le droit aux fruits des cultures (Usu-fruit) et le droit de couper du bois chauffage. Ni l'Autriche, ni la Turquie n'ont été autorisés à construire sur l'île des maisons autres que des abris contre le mauvais temps; il leur a été interdit de creuser des tranchées ou d'édifier d'autres ouvrages de défense (Annexe I).

Dans la conclusion (Conclusio — Annexe II) la Convention insiste sur la nécessité que les deux parties contractantes doivent établir une carte de l'île avec des explications nécessaires (Fig. I) et l'envoyer, pour approbation au commissaire respectif. Du cas à elles tomberaient d'accord là dessus ces cartes pourraient servir de base à l'établissement de la frontière commune des deux Etats sur l'île précitée.

Cette convention est mentionnée brièvement dans les oeuvres capitales sur l'histoire de l'Empire Ottoman dues à Zinkeisen, Hammer et Jorgan tandis que le général Kosta Protić la commente d'une manière un peu plus détaillée dans ses Fragments de l'Histoire de Belgrade.

Grâce au texte complet des conclusions de la Convention (Annexe I) et à la carte autrichienne de l'île (Fig. I) trouvée par l'auteur dans Les Archives de Guerre à Vienne, notre connaissance de cette matière est complétée et élargie.